

Papierowe latawce w Chinach

W dzisiejszych czasach papier kojarzy się nam zazwyczaj z drukami lub opakowaniami, latawce zaś z bez troską zabawą dzieci lub hobbystami. Zupełnie inaczej było w dawnych Chinach – w kraju, gdzie wynaleziono papier, a latawce nie były wyłącznie zabawkami. W poniższym tekście chciałbym przybliżyć nieco historię chińskiego papieru, a także sposoby jego wytwarzania oraz rzucić nieco światła na wykonane zeń latawce i istotną rolę, jaką odegrały w cywilizacji i kulturze tego wielkiego kraju.

Materiały pisarskie i historia papieru

Pierwsze stosowane w Chinach materiały piśmienne były mało wygodne. Jedwab przez całe wieki był drogi i – co więcej – jego produkcja była skrępowana wysokimi wymaganiami narzuconymi przez administrację cesarską¹. Płaty jedwabiu traktowano jako rodzaj pieniądza i bardzo długo ten szlachetny materiał pełnił rolę wynagrodzenia dla wysokich urzędników państwowych oraz okupu dla władców i dowódców sąsiednich koczowniczych plemion, które najeżdżały cesarstwo celem wymuszenia haraczu². Nie można więc było zrobić dostępnego na każdą kieszeń, taniego, marnego jedwabiu. Jego sprzedaż za granice Chin była nadzwyczaj dochodowa³. Oprócz wysokiej ceny, inną wadą tego surowca była nietrwałość⁴. Trudno sobie wyobrazić tworzenie archiwów i bibliotek ze spisany mi na nim tekstami, które mogłyby przetrwać długie lata. Inne zaś surowce – jak kości zwierząt, deszczułki z bambusa oraz drążki bambusowe czy skorupy żółwi – okazywały się nieporęczne, trudne do transportu i niedogodne do zapisywania, jak też odczytywania dłuższych tekstów⁵.

¹ Mau Chuan-Hui, *Silk Industry: Technology and Human Capital Formation in France and China*, <<http://www2.lse.ac.uk/economicHistory/Conferences/Epstein%20Memorial%20Conference/PAPER-Mau.pdf>> [dostęp: 5 kwietnia 2013 roku].

² M. Loewe, *Spices and Silk: Aspects of World Trade in the First Seven Centuries of Christian Era*, „The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland” 1971, nr 2, s. 169; por. *History of Silk*, <http://en.wikipedia.org/wiki/History_of_silk> [dostęp: 12 marca 2013 roku].

³ *A Short History of the Silk Road*, <<http://history.cultural-china.com/en/183History5437.html>> [dostęp: 12 kwietnia 2013 roku].

⁴ J. Dąbrowski, J. Siniarska-Czaplicka, *Rękodzieło papiernicze. Dzieje polskiego papiernictwa 1491–1991*, Warszawa 1991, s. 23–24.

⁵ Por. K. Szczepanski, *Invention of Paper*, <<http://asianhistory.about.com/od/chineseinventions/p/Invention-of-Paper.htm>> [dostęp: 1 marca 2013 roku].

Przeszukiwanie takich archiwów i znajdowanie w nich odpowiednich dokumentów lub ich passusów trwało niewiarygodnie długo. Stąd poszukiwanie poręczniejszego materiału pisarskiego. Dlatego eksperymentowano, m.in. z tapą (rodzaj prapapieru), która powstawała z rozgniecionej i przetworzonej kory drzew morwy. Wprawdzie otrzymany materiał pisarski był marnej jakości, jednak umiejętność wytwarzania tapy na południu Chin stała się istotnym krokiem do wytworzenia papieru. Możliwe, że kolejny etap prac nad papierem wiązał się z przypadkowym zauważeniem osadu powstałego po płukaniu jedwabnej waty⁶. Osad ten, po wyschnięciu, miał tworzyć coś w rodzaju papieru.

Za wynalazcę dziś stosowanego papieru uznawany jest żyjący w Chinach Cai (Ts'ai) Lun, który w 105 roku n.e.⁷ wykonał na potrzeby dworu pierwsze arkusze⁸. Te posłużyły do zapisywania informacji, przesyłania rozkazów i korespondencji królewskiej. Wynalazca miał się wzorować na gniazdach os i swój papier wykonać z papki ze zmielonych drobin drewna czy kory drzewa morwowego, szmat, sieci rybackich i włókien konopi. Masa była silnie rozgniatana w wodzie, rozgotowywana, być może z potażem, poddawana działaniu pary, wreszcie odciedzana na sicie, suszona na słońcu i prasowana kamieniem. W ten sposób otrzymywano bardzo dobry materiał pisarski⁹. Istotne było też stworzenie odpowiednich form papierniczych, które pozwalały na niemal masową produkcję¹⁰. Wynalazek pociągnął za sobą niewiarygodny wprost postęp w tworzeniu dokumentów administracji cesarskiej¹¹. Porównanie papieru wykonanego przed Cai Lunem i po nim pokazuje bardzo wyraźny skok jakościowy wyrobu, który – odtąd gładki i równomiernie uformowany – stawał się znakomitym materiałem pisarskim. Można było dokumentować nawet najdrobniejsze szczegóły życia cesarza i jego dworu, a tym bardziej wydarzenia wagi państwowej. Wkrótce po wynalazku powstała pierwsza w historii Chin kronika dziejów państwa¹². Dzięki temu po upływie setek, a nawet tysięcy lat badacze zajmujący się dziejami Chin dysponują ogromną ilością informacji¹³. Wynalazca papieru został szybko awansowany przez cesarza He Di z dynastii Han na stanowisko ministra i obdarzony zarówno arystokratycznym tytułem, jak i miastem Longting. Po latach móżdziej, który posłużył mu do produkcji papieru, stał się przedmiotem kultu,

⁶ *Papier*, oprac. S. Skórka, <http://www.wsp.krakow.pl/whk/hst_papr.html> [dostęp: 10 maja 2013 roku].

⁷ *Mala historia papieru. Od papirusu po papier XX wieku*, oprac. D. Freyer, tłum. R. Plebański, <<http://historiapapieru.prv.pl>> [dostęp: 10 maja 2013 roku].

⁸ E.T. Grotenhuis, *Stories of Silk and Paper*, „World Literature Today” 2006, Vol. 80, No. 4, s. 11.

⁹ J. Needham, T sien Tsuen-Hsuein, *Science and Civilisation in China*, Vol. 5: *Chemistry and Chemical Technology*, part 1: *Paper and Printing*, Cambridge 1985, s. 2.

¹⁰ J. Dąbrowski, J. Siniarska-Czaplicka, *Rękodzieło papiernicze...* [4], s. 30–31.

¹¹ O. de Marliave, *Historia eunuchów*, tłum. W. Grzechnik, Warszawa 2012, s. 46.

¹² J. Dąbrowski, J. Siniarska-Czaplicka, *Rękodzieło papiernicze...* [4], s. 25.

¹³ Por. np. T. Brook, J. Bourgon, G. Blue, *Historia chińskich tortur*, Warszawa 2010, s. 20n lub A. K'aiming Ch'iu, *Chinese Historical Documents of the Ch'ing Dynasty, 1644–1911*, „The Pacific Historical Review” 1932, Vol. 1, No. 3, s. 324–336.

a omawiany wynalazek został uznany za jeden z najważniejszych w dziejach Chin. Jego znaczenie porównywano do wynalazku busoli i prochu strzelniczego, a papier ceniono bardziej niż porcelanę.

Wcześniej, tj. w II–I wieku p.n.e., papier wykonywany z pokrzywy chińskiej z dodatkami uszlachetniającymi nie mógł być wykorzystywany jako materiał pisarski, a jedynie używano go na opakowania i do wyrobu przedmiotów codziennego użytku¹⁴. Wynaleziono go w krainie Feng, w Shaanxi. Podobnie marnej jakości papier wykonywano z wodorostów, słomy ryżowej czy jedwabnych nici. Inne surowce, jakie wykorzystywano do tych celów, to konopie, len, ramia i rattan, kora drzew i krzewów, włókna traw, bambusów, trzcin, ryżu i łodyg pszenicy¹⁵. Poszukiwanym surowcem były rośliny zawierające dużo celulozy, a możliwie jak najmniej substancji wiążących, które należało usuwać¹⁶.

Najstarsze znane obecnie znaleziska papieru pochodzą z grobowca z Xi'an. Papier ten zrobiono z konopi w latach 140–87 p.n.e. Wykonywano go przez tłuczenie, rozdrabnianie i rozmaczanie w wodzie, a następnie suszenie na matach. Był on gruby, a przez to mocny, dzięki czemu dobrze nadawał się do różnych celów użytkowych¹⁷. Inny papier, określany jako *xi'an*, zrobiono z drewna lokalnej sosny. Był on używany do kaligrafii z powodu jego jakości, pozwalającej na długo zachować napisane na nim teksty¹⁸. Czasami też jako surowiec do sporządzania papieru używano wodorostów, kory drzewa sandałowego i łodyg hibiskusa, jak również włókien z odpadów kokonów jedwabników¹⁹. Papier *hide* wykonywano z materiałów pochodzenia zwierzęcego. Wyraźnie lepszy – odpowiedni jako materiał pisarski – był wyrabiany z kory morwy. Zaczęto go produkować w I wieku n.e. Robiono go z łyka krzewów i drzew morwowych, tj. z morwy papierniczej, określanej tam jako *kaji*²⁰.

Zdaniem Tsien Tsuen-Hsuina najlepszymi składnikami do produkcji papieru są bawełna i konopie²¹. Stosowano przy tym nie tyle czystą bawełnę, co raczej szmaty. Jak wyżej wspomniano, papier można było wykonywać też z bambusów, jednak w niewielkim stopniu nadawał się on na zwykły materiał pisarski²². Był bardzo łamliwy, stąd chętnie pisano na nim dokumenty poufne, które po otwarciu łamały się,

¹⁴ *Chinese Paper Invention*, <http://chineseculture.about.com/library/weekly/aa_invention_paper02a.htm> [dostęp: 17 marca 2013 roku].

¹⁵ J.E. de Castro, *What Materials Were Needed to Make Paper by Chinese?*, <http://www.ehow.com/info-tip_8046554_materials-needed-make-paper-chinese.html> [dostęp: 17 marca 2013 roku].

¹⁶ Tsien Tsuen-Hsuin, *Raw Materials for Old Papermaking in China*, „Journal of the American Oriental Society” 1973, Vol. 93, No. 4, s. 510.

¹⁷ J. Needham, Tsien Tsuen-Hsuin, *Science and Civilisation in China* [9], s. 2.

¹⁸ J.E. de Castro, *What Materials Were Needed...* [15].

¹⁹ N.S. Gill, *Paper in Ancient China*, <<http://ancienthistory.about.com/od/writing/qt/033109ChinesePaper.htm>> [dostęp: 15 maja 2013 roku].

²⁰ J. Dąbrowski, J. Siniarska-Czaplicka, *Rękodzieło papiernicze...* [4], s. 42.

²¹ Tsien Tsuen-Hsuin, *Raw Materials...* [16], s. 511n.

²² *How to Prepare Bamboo for Papermaking?*, <http://www.ehow.com/how_5129765_prepare-bamboo-papermaking.html> [dostęp: 17 marca 2013 roku].

przez co można było zauważyć, czy nie zostały przeczytane przez osoby do tego niepowołane²³. Bywał on barwiony i zapewne dzięki temu często stosowany przez różnych artystów. Barwienie papieru miało walor nie tylko artystyczny, ale i praktyczny, gdyż barwniki mogły zawierać środki odstraszające owady²⁴. Jako nieco sztywny, a w dodatku kolorowy, być może mógł on się nadawać do wykonywania latawców. Arkusze takiego papieru odkryto na trasie Jedwabnego Szlaku – w Samarkandzie, w dzisiejszym Uzbekistanie.

Papier produkowany z bambusów wykonywano już za panowania dynastii Tang (608–907)²⁵. Później wszedł w użycie papier *xuan*, który był produkowany w rejonie Jing w Anhui. Jest on wyjątkowo delikatny, gładki, biały, a przy tym łatwo absorbuje wodę i jest trwały²⁶. Dzięki tym zaletom chętnie był używany do kaligrafii, a przez to ceniony przez artystów, uczonych i dwory.

Papier wyrabiano także z rattanu. Znakomicie nadawał się on do wykonywania torebek na herbatę – przechowywana w nich nie traciła aromatu. Warto zauważyć, że zastosowanie konkretnego surowca może być swoistym datownikiem wyrobu²⁷.

Przez całe wieki produkcja papieru opierała się na wyżej wspomnianych technikach, które w pierwszych wiekach ustalili ich wynalazcy²⁸. Już w III wieku n.e. technologia produkcji papieru przedostała się do sąsiadujących z Chinami Wietnamu i Korei, a następnie do Japonii²⁹. Bardzo szybko papier znalazł zastosowanie w wielu innych krajach Azji. W VII wieku chiński papier, transportowany wzdłuż Jedwabnego Szlaku, wyparł na Bliskim Wschodzie produkcję papirusów i pergaminów. Wtedy też Chińczycy, na kilka wieków przed Europejczykami, zaczęli posługiwać się drukiem, do którego stosowano matryce z drewna³⁰. W tym samym VII wieku metodę wytwarzania papieru znano już w Indiach, zaś sto lat później, po bitwie nad rzeką Tałas (dzisiejszy Kirgistan), w 751 roku Arabowie przechwycili chińskich papierników i dzięki nim przejęli technologię produkcji papieru³¹. Już w 796 roku założono dużą papiernię w liczącym się dla islamu ośrodku intelektualnym – w Bagdadzie. Do X wieku wytwórnice z Damaszku sprzedawały Europejczykom papier jako *charta damascena*. Z czasem Arabowie rozpoczęli produkcję w Hiszpanii. Stamtąd sprzedawali papier Europejczykom. Nie dysponowali korą morwy, dlatego w jej miejsce stosowali płócienne szmaty, bawełnę i konopie.

²³ Tsien Tsuen-Hsuei, *Raw Materials...* [16], s. 513, 516.

²⁴ *Mała historia papieru...* [7].

²⁵ *Chinese Paper Invention* [14].

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ Tsien Tsuen-Hsuei, *Raw Materials...* [16], s. 511–518.

²⁸ J. Dąbrowski, J. Siniarska-Czaplicka, *Rękodzieło papiernicze...* [4], s. 37.

²⁹ *Chinese Paper Invention* [14].

³⁰ J. Needham, Tsien Tsuen-Hsuei, *Science and Civilisation in China* [9], s. 1.

³¹ E.T. Grotenhuis, *Stories of Silk...* [8], s. 11–12.

Wyroby z papieru

W Chinach przez tysiące lat wyrób ten służył nie tylko jako materiał pisarski, ale m.in. do wykonywania różnorodnych przedmiotów użytkowych. Papier stosowano do zdobienia wnętrz, chętnie wykorzystywano go jako podłoże do malowideł, zarówno sztalugowych, jak i w dekoracji rękopisów³². Mistrzowie kaligrafii byli uważani za artystów, a ich dzieła miały rangę porównywalną z wielkim malarstwem³³. W Chinach przez całe wieki robiono z papieru m.in. wachlarze, parawany, tapety na ściany, opakowania na delikatne brązowe lustra, torebki na herbatę, ocieplające wkładki do butów, nawet cenione jako lekkie i nierdzewiące pancerze dla żołnierzy, a ponadto inne formy rzemieślnicze. Marco Polo, zwiedzając Chiny, zauważył dość powszechne użycie tam banknotów, które sporządzono z papieru morwowego³⁴. Zauważono przy tym, iż do wykonywania konkretnych kategorii wyrobów niejednokrotnie wykorzystywano papier zrobiony z określonych surowców, dzięki czemu posiadał on oczekiwane cechy. Z końcem XVII wieku misternie malowane chińskie papierowe tapety zaczęły ozdabiać domy w Wielkiej Brytanii i Holandii³⁵. W kolejnym zaś stuleciu – z uwagi na wysokie ceny chińskich wyrobów – Brytyjczycy zaczęli u siebie wytwarzać ich podróbki³⁶. Papier znalazł też zastosowanie w wynalezionym w początkach naszej ery sejsmografie.

Każdy Chińczyk mógł pozwolić sobie na misterne, papierowe dekoracje okien i drzwi z okazji nowego roku³⁷. Równie dostępne były ciepłe, choć mało trwałe ubrania oraz naszywki na odzież. Jeszcze w połowie XX wieku na masową skalę spotykano też stosowanie w kultach domowych figurek różnych bóstw wykonanych z kolorowego papieru³⁸. Przedmioty z papieru, obok tabliczek grobowych, są nawet obecnie ważnym elementem darów grobowych, zwyczajowo spalanych dla zmarłego w zastępstwie kosztownych prawdziwych, które przedstawiają³⁹. Zwyczaj ten został przeniesiony przez chińskich emigrantów do odległych krajów, w tym także do USA⁴⁰. Spalane papierowe drobiazgi odbiegły od dawnych tradycji i mogą przedsta-

³² O. Sirén, *An Early Chinese Painting*, „Parnasos” 1939, No. 1 [January], s. 16–22.

³³ S. Little, *Chinese Calligraphy*, „The Bulletin of the Cleveland Museum of Art” 1987, Vol. 74, No. 9, s. 373.

³⁴ Tsien Tsuen-Hsuei, *Raw Materials...* [16], s. 511–518.

³⁵ A.G.B. Russell, *A seventeenth-century wall-paper at Wotton-under-Edge*, „The Burlington Magazine for Connoisseurs” 1905, Vol. 7, No. 28 [July], s. 309–313.

³⁶ A.K. Longfield, H.G. Leask, *Old wall-papers in Ireland: 5. More English, Chinese and French examples*, „The Journal of the Royal Society of Antiquaries of Ireland” 1957, Vol. 87, No. 2, s. 141–146.

³⁷ H.P. Boehme, *Holzdrucke, Neujahrsbilder und andere Kunstwerke mit Drachen* [Woodblock Printing, New Year Pictures, and Other Pieces of Art With Kites], <<http://www.chinakites.de/html/ffz-d-sachen.htm>> [dostęp: 24–29 marca 2013 roku].

³⁸ C.B. Day, *Contemporary Chinese Cults*, „The Far Eastern Quarterly” 1947, Vol. 6, No. 3 [May], s. 294–299.

³⁹ J.T. Addison, *The Modern Chinese Cult of Ancestors*, „The Journal of Religion” 1924, Vol. 4, No. 5, s. 492–503.

⁴⁰ L.S. Crowder, *Chinese Funerals in San Francisco Chinatown: American Chinese Expressions in Mortuary Ritual Performance*, „The Journal of American Folklore” 2000, Vol. 113, No. 450, s. 454–455.

wiać makiety współczesnych domów, samochodów czy przedmiotów użytkowych. Jest to o tyle istotne, że dla Chińczyków kult przodków jest jednym z najważniejszych i mimo laicyzacji społeczeństwa, jest wciąż masowo praktykowany⁴¹. Spala się też banknoty, i to m.in. na terenie USA⁴². Od VI wieku n.e. papier w Chinach był tak tani, iż na znaczną skalę stosowano papier toaletowy. Niska cena spowodowała upowszechnienie się wyrobów z papieru, które dawniej – zrobione z jedwabiu – były dostępne jedynie dla bogaczy⁴³. Dość szybko papier stał się dostępny nie tylko dla administracji cesarskiej, ale nawet dla zwykłych wieśniaków, którzy na domowe potrzeby mogli wykonywać go sami⁴⁴. Stąd tak szeroka dostępność wykonywanych z niego przedmiotów.

Latawce

Tu chciałbym skupić się głównie na papierowych latawcach. Najstarsze, powstałe około 800 roku p.n.e., konstruowano z jedwabiu na bambusowych stelażach. Pierwszym znanym z imienia twórcą latawców był Lu Ban, filozof i artysta żyjący w V wieku p.n.e., który swoje dzieło w kształcie lecącego ptaka zbudował z lekkiego drewna⁴⁵. Po udanych próbach z jedwabiem przyszedł czas na tańszy od niego papier. Szczególnie dostępnym – jak się wydaje – był papier wykonywany z morwy, którą od VI wieku n.e. sadzono w pobliżu domostw i każdy, w miarę możliwości, na własne potrzeby mógł taki papier wyprodukować⁴⁶. Ze względu na niską cenę papieru, być może niejednokrotnie wykonanego w warunkach domowych gospodarstwa wiejskiego, już od około połowy VI wieku n.e. latawce konstruowano z użyciem papieru.

Warto w tym miejscu zastanowić się, w jakim celu budowano latawce. Jak się bowiem okazuje, znajdowały one rozliczne zastosowania.

Zastosowanie latawców do celów wojskowych

Początkowo najważniejsze było ich użycie do celów militarnych⁴⁷. Chińczycy używali latawców do przesyłania informacji do oblężonych twierdz. Również taka twierdza za pomocą latawca mogła wzywać pomocy. Przykładem tego jest zdarzenie związane z walkami o miasto Nanjing w połowie VI wieku, gdy oblężeni wzywali

⁴¹ Por. S. Harrell, *The Concept of Soul in Chinese Folk Religion*, „The Journal of Asian Studies” 1979, Vol. 38, No. 3, s. 519–528.

⁴² F. Lau, *Serenading the Ancestors: Chinese Quingming Festival in Honolulu*, „Yearbook for Traditional Music” 2004, Vol. 36, s. 131.

⁴³ *Papier*, oprac. S. Skórka [6].

⁴⁴ J. Dąbrowski, J. Siniarska-Czaplicka, *Rękodzieło papiernicze...* [4], s. 46.

⁴⁵ L. Mack, *Chinese Inventions*, <<http://chineseculture.about.com/od/historyofchina/tp/Chinese-Inventions.htm>> [dostęp: 17 marca 2013 roku].

⁴⁶ Tsien Tsuen-Hsuei, *Raw Materials...* [16], s. 513.

⁴⁷ Co-Ching Chu, *Some Chinese Contributions to Meteorology*, „Geographical Review” 1918, Vol. 5, No. 2, s. 136–139.

pomocy za pomocą powiewającego latawca lub próbowali za jego pomocą przenieść dekret cesarski domagający się odsieczy⁴⁸. Latawce stosował w wojsku m.in. generał Hou Sin około 200 roku p.n.e.⁴⁹. Na potężnych latawcach, niemal szybowcach, z rusztowaniami z bambusa, można było ustawić zwiadowcę, który prowadził rozpoznanie sytuacji nad rozległym polem bitwy. Informacje o pierwszym takim gigantycznym latawcu, którego szkielet wykonano z lekkiego, a przy tym trwałego bambusa, pochodzą już z V wieku p.n.e. Został on wykonany przez konstruktora, który nazywał się Kung-Shu Pan. Jego wynalazek znalazł zastosowanie czasie zdobywania miasta Sung przez siły państwa Tsou.

Warto przy tym zauważyć, że już kilka wieków przed naszą erą Chińczycy stosowali cały szereg forteli wojennych i w związku z tym kładli ogromny nacisk na skuteczny zwiad wojskowy i rozpoznanie dynamicznie zmieniających się działań bojowych. Przykładem tego może być fortel polegający na ciągłym przegrupowywaniu wojsk, tak aby przeciwnik pogubił się w operacjach wojennych i jego główne siły pozostały bez wsparcia⁵⁰. Latawiec ze zwiadowcą nad rozległym polem bitwy mógł znacznie ułatwić rozpoznanie przegrupowania znacznych sił przeciwnika czy przygotowanie jakiegoś manewru. Zwiadowca na takim latawcu mógł zauważyć, iż za ustawionymi szeregami pozornie rozleniwionych żołnierzy formują się jednostki przygotowane do przełamania obrony przeciwnika, czy – przy marszu w jednym kierunku – przygotowywane jest uderzenie z przeciwnego. Latawce można było wykorzystać do celów szpiegowskich, gdy długość linki mogła pomóc w oszacowaniu odległości do twierdzy czy wysokości murów obleganej twierdzy⁵¹.

Nawiasem mówiąc, z takich właśnie latawców wywodzą się współczesne lotnie i związane z nimi sporty, a w czasie tak pierwszej, jak i drugiej wojny światowej wojskowi znów znaleźli dla latawców różnorodne zastosowania militarne⁵².

Na nie mniej potężnych latawcach montowano materiały wybuchowe czy pirotechniczne w rodzaju rac lub fajerwerków, które kierowano w stronę nieprzyjacielskiej konnicy i rydwanów celem spłoszenia koni, a przez to dezorganizacji szyków nieprzyjaciela. Od dynastii Song na latawcach montowano materiały wybuchowe, które wybuchały nad obozem przeciwnika, powodując zamieszanie i szkody⁵³. Chińczycy stosowali też nękanie obozów i twierdz przeciwnika ogniem. Podpalone i puszczane w dużej liczbie jednocześnie latawce znakomicie nadawały się do tego typu działań, szczególnie gdy nadlatywały nad tabory czy drewnianą zabudo-

⁴⁸ *Chinese Kites*, <<http://www.chinahighlights.com/travelguide/culture/kites.htm>> [dostęp: 15 maja 2013 roku]; *China Kite Online*: <chinakiteonline.com/origin.htm> [dostęp: 17 maja 2013 roku].

⁴⁹ Co-Ching Chu, *Some Chinese Contributions...* [47], s. 136–137.

⁵⁰ Sun Zi, *Chiński traktat o skutecznej taktyce i strategii w walce zbrojnej oraz w życiu i interesach*, tłum. i oprac. R. Stiller, Kraków 2011, s. 170–173.

⁵¹ *Use of Kites in Ancient Chinese Military*: <www.chinahistoryforum.com/index.php?/topic/13643-use-of-kites-in-ancient-chinese-military> [dostęp: 17 maja 2013 roku].

⁵² *War Kites*, <<http://quotations.hubpages.com/hub/War-Kites>> [dostęp: 20 maja 2013 roku].

⁵³ *Ibidem*; *Use of Kites in Ancient Chinese Military* [51].

wę. Możliwe też, że latawce wykorzystywano w wojnie psychologicznej, strasząc przeciwników magicznymi symbolami (Ryc. 1)⁵⁴.

Walczące przeciwko Chińczykom armie różnych państw azjatyckich stopniowo przejmowały ich sposoby walki, w tym zastosowanie latawców z papieru morwowego⁵⁵. Już w VII wieku n.e. Koreańczycy w czasie działań wojennych stosowali zapalone latawce z materiałami łatwopalnymi do wzniesienia paniki i ewentualnie pożarów w obozie przeciwników. W czasie inwazji Japonii na Koreę (1592–1598) dowódca koreańskiej floty wydawał rozkazy swoim podwładnym na różnych okrętach poprzez pokazywanie odpowiednich latawców. Przez to załogi odległych od siebie okrętów działały w sposób skoordynowany.

Meteorologia

Oprócz zastosowania militarnego, które dziś wydaje się marginesem w dziejach tych przedmiotów, latawce bywały używane w meteorologii⁵⁶. Wprawdzie przez całe wieki Chińczycy nie traktowali badań meteorologicznych w sposób naukowy czy metodyczny, ale mimo to zorientowali się, iż latawce mogą być użyteczne w poznaniu kierunków i siły wiatrów, a przez to w prognozowaniu pogody⁵⁷. Umiejętność ta pomagała im także w walce za pomocą ognia. Dziś nie wiemy, czy latawce meteorologiczne były jakoś specjalnie impregnowane lub zabezpieczane przed wilgocią, jednak – znając możliwości techniczne nawet domorosłych konstruktorów – nie jesteśmy w stanie tego wykluczyć. Użycie laki byłoby zapewne zbyt kosztowne, jednak zastosowanie olejów jadalnych wydaje się prawdopodobne. W szerszym zakresie latawce znalazły zastosowanie w meteorologii dopiero w pierwszych latach XX wieku⁵⁸, gdy europejscy podróżnicy i oceanografowie zauważyli, że na różnych wysokościach wiatry mogą wiać w różnych kierunkach i z różnymi prędkościami⁵⁹. W ten sposób jakby powracano do wiedzy

Ryc. 1. Latawiec przypominający groźną maskę. Przeróżające wizerunki mogły służyć do straszenia wrogów (Rys. Nicola Lenkow)

⁵⁴ O takim zastosowaniu latawców przez wojska koreańskie: *Korean Kites – from Practical to Magical*, <<http://www.gombergkites.com/update/607.html>> [dostęp: 17 maja 2013 roku].

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ *Early History of Flight*, <<http://inventors.about.com/library/inventors/blearilyflight.htm>> [dostęp: 17 kwietnia 2013 roku].

⁵⁷ Co-Ching Chu, *Some Chinese Contributions...* [47], s. 136; *Chinese Paper Invention* [14].

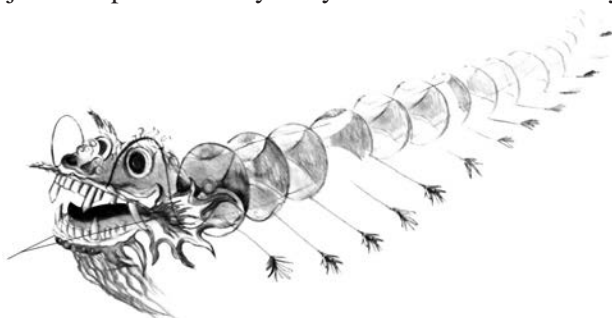
⁵⁸ A.L. Rotch, *A New Field for Kites in Meteorology*, „Science – New Series” 1901, Vol. 14, No. 350, s. 412–413.

⁵⁹ Por. *idem*, *Meteorological Observations with Kites at Sea*, „Science – New Series” 1903, Vol. 18, No. 447, s. 113–114.

żeglarzy, którzy starannie rozbudowywali ożaglowanie swoich statków, aby skrzętnie wykorzystać każdy, nawet najmniejszy powiew wiatru. Co więcej, zauważono, iż latawce mogą wskazywać turbulencje i inne niebezpieczne podmuchy, co mogło poważnie zagrażać samolotom. Stąd zastosowanie latawców w pionierskich pracach nad nowoczesną meteorologią do celów wojskowych⁶⁰.

Element oprawy świąt

Na masową jednak skalę, i to już przed wiekami, latawce stały się stałym elementem oprawy różnego rodzaju uroczystości, także religijnych, tak w Chinach⁶¹, jak i w wielu nieraz odległych od nich krajach Azji. Ich rola polega zarówno na wzbogaceniu dekoracji obchodów, jak i na przekazie wybranych treści. Za czasów dynastii Ming (1368–1644) zaczęto zwracać baczniejszą uwagę na piękne kształty i kolory latawców, a także ich właściwości aerodynamiczne, stąd wykonywanie ich specjalnych konstrukcji, przeznaczonych na przykład do akrobacji⁶².

Ryc. 2. Latawiec typu *stunogiego*, wieloelementowy. Przedstawia smoka – jeden z najbardziej charakterystycznych i fantastycznych (Rys. Nicola Lenkow)

Współcześnie do najpopularniejszych typów należą tzw. *stunogie* latawce, gdzie do smoczjej głowy dołączone są ruchome części korpusu z nogami (Ryc. 2), a także latawce symetryczne w postaci ptaka czy owada (Ryc. 3 i 4) z twardymi lub miękkimi skrzydłami, oraz płaskie, z namalowanymi na nich dekoracjami (Ryc. 5)⁶³. Wydaje się, że szczególnie wiele latawców wiąże się z przekazywaniem dobrych życzeń z okazji rozpoczynania się nowego roku⁶⁴.

Sztuka chińska, jak chyba żadna inna, jest pełna symboli i alegorii⁶⁵. Symbole spotykamy na przedmiotach codziennego użytku, porcelanie i w zdobnictwie niemal wszystkiego, co tworzyli Chińczycy⁶⁶. Wiele chińskich bóstw wyobrażano so-

⁶⁰ *Idem*, *Aerial Engineering*, „Science” 1912, Vol. 35, No. 889, s. 41–46.

⁶¹ *Chinese Paper Invention* [14].

⁶² *Chinese Kites* [48].

⁶³ H.P. Boehme, F. Xu, *Original Chinese Kites – Just Have a Look and Enjoy*, <<http://www.chinakites.org/htm/wffz-gb.htm#1>> [dostęp: 18 maja 2013 roku].

⁶⁴ Por. H.P. Boehme, *Holzdrucke, Neujahrsbilder und andere Kunstwerke mit Drachen* [37].

⁶⁵ A. Koehn, *Chinese Flower Symbolism*, „Monumenta Nipponica” – Tokyo 1952, Vol. 8, No. 1/2, s. 121–146; Chow Fong, *Symbolism in Chinese Porcelain: The Rockefeller Bequest*, „The Metropolitan Museum of Art Bulletin. New Series” 1962, Vol. 21, No. 1, s. 12–24.

⁶⁶ Por. B. Laufer, *Jade: A Study in Chinese Archaeology and Religion*, [„Anthropological Series” – Vol. 10], Chicago: Field Museum of Natural History 1912, s. 32–47.

Ryc. 3. Latawiec symetryczny, w kształcie motyla – symbolu radości i zabawy
(Rys. Nicola Lenkow)

Ryc. 4. Latawiec symetryczny – ważka – symbol lata (Rys. Nicola Lenkow)

bie pod postacią ptaków⁶⁷. Dlatego też ich przedstawienia, także na latawcach, mogą być związane z kultem. Różnego rodzaju wizerunki mogą przedstawiać cechy ludzkie, stany ducha czy pojęcia abstrakcyjne⁶⁸. Długowieczność przedstawiano jako żurawia, a paw oznaczał godność. Motyle uosabiały radość i zabawę (Ryc. 3), zaś ważki – to symbole lata (Ryc. 4). Z tego powodu obecność latawca w czasie różnych świąt może być nie tylko wyrazem radości i zabawy, ale i zachowaniem kultowym. Może też nieść ze sobą poważniejsze znaczenie dla uroczystości. Zwierzęta, istoty fantastyczne i kwiaty mogą symbolizować czy uosabiać dobre życzenia, radość, bogactwo, dobrą energię, miłość lub pokój. Ważne są zarówno kształt przedmiotu, jak i jego kolor. Owal oznaczał kompletność całości. Dlatego też na uroczystościach, np. ślubnych, można oczekiwać związanych z nimi symboli. Jednym z nich było przedstawienie smoków czy smoczycy królów (*lung wang*). Smoki symbolizowały ducha mórza, jezior, rzek (Ryc. 2). Były uznawane za dobrotliwe istoty kierujące życiodajne wiatry z deszczami na pola. Smok był też symbolem władcy, wielkości i szczęśliwego małżeństwa. Trudno, aby takiego smoka zabrakło w czasie jakichkolwiek uroczystości czy lokalnych festynów lub procesji weselnych. Nie przypadkiem ulubionym okresem zawierania związków małżeńskich było Święto Wiosny⁶⁹, w czasie którego akurat odbywały się rozliczne festyny z użyciem latawców. Stąd – jak wierzone – powiewające na wietrze latawce w kształcie smoków ujarzmiły wiatry, kierując deszcze na pola, aby ich właściciele, w tym młoda para, mogli się cieszyć obfitością zbiorów, spichlerzem pełnym ryżu. Osiągano przy tym piękne widowisko, gdyż powiewający na wietrze smok

⁶⁷ F. Waterbury, *Bird-Deities in China*, Ascona 1952, s. 73–140.

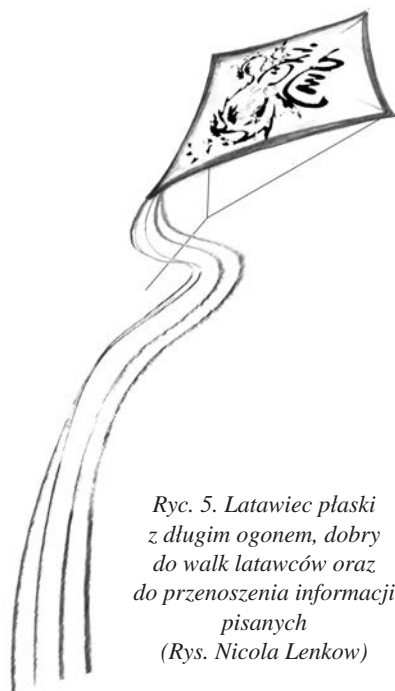
⁶⁸ Por. Chow Fong, *Symbolism...* [65], s. 16–21.

⁶⁹ C.B. Day, *Contemporary Chinese Cults* [38], s. 294–299.

może być tak poruszany, aby wyglądał, jakby tańczył⁷⁰. Czerwony kolor oznaczał szczęście i dobrą energię. Ktoś, kto uczestniczył w jakiejś uroczystości z takim latawcem, pokazywał swoje dobre życzenia wobec społeczności, gospodarzy festynu czy młodej pary i jej bliskich. W silnie zhierarchizowanym społeczeństwie nie każdy poddany mógł osobiście złożyć życzenia swojemu panu, ale zapewne powiewając odpowiednim latawcem, mógł wyrazić swoją postawę i radość.

Latawce są przy tym niezwykle kolorowe, a ich żywe barwy są nie tylko ozdobą pięknej wazki, egzotycznego ptaka czy wspaniałego smoka, ale też mogą mieć znaczenie symboliczne, nieść dobre życzenia. Żuraw, choć szary i mało efektowny, jednak przynosił długie życie, a jednorożec – pokój i delikatność w małżeństwie⁷¹. Wizerunek nietoperza, jakkolwiek ciemnego koloru, miał przynosić szczęście. Wspomniane zoomorficzne kształty latawców wydają się sięgać aż do pierwowzorów stworzonych już za panowania dynastii Ming⁷². Nie spotyka się przy tym jednolicie białych wyrobów, gdyż kolor biały wiązany jest ze smutkiem i żałobą.

Warto tu zauważyć, że chińskie kanony estetyczne, w odróżnieniu od starożytnych greckich kanonów rzeźbiarskich, widziały urodę człowieka jedynie w powiązaniu z otaczającą go naturą, z którą miał pozostawać w harmonii⁷³. Co więcej, same latawce, w odróżnieniu od wielu innych papierowych przedmiotów użytkowych, stały się nośnikami myśli i inwencji artystycznej⁷⁴. Zabawa z latawcem może znakomicie oddać urodę człowieka na tle krajobrazu. To jakby zespolenie z przyrodą czy jej łagodne ujarzmianie. Stąd w malarstwie chińskim dość chętnie ukazywano scenki rodzajowe, które miały miejsce w oszczędnie zaznaczonym plenerze, z powiewającymi, barwnymi latawcami. Przedstawiają one zarówno bawiące się dzieci, jak i całe grupy dorosłych, którzy jednocześnie puszczają dziesiątki latawców⁷⁵. Jednym z ulubionych

Ryc. 5. Latawiec płaski z długim ogonem, dobry do walk latawców oraz do przenoszenia informacji pisanych
(Rys. Nicola Lenkow)

⁷⁰ *Papierdrachen*, <chinadelightours.com/Chinesische-Kultur--Papierdrachen.html> [dostęp: 2 kwietnia 2013 roku].

⁷¹ A. Koehn, *Chinese Flower...* [65], s. 122–123.

⁷² *Chinese Kites* [48].

⁷³ Chengji Lju, *The Body and its Image in Classical Chinese Aesthetics*, transl. Yongqiang Lei, „Frontiers of Philosophy in China” 2008, Vol. 3, No. 4, s. 577–594.

⁷⁴ *Chinese Kites* [48].

⁷⁵ Por. H.P. Boehme, *Holzdrucke, Neujahrsbilder und andere Kunstwerke mit Drachen* [37].

tematów jest „setka dzieci z latawcami”, czyli dzieci bawiące się w plenerze, zazwyczaj w okolicach świątyni Buddy. Wiązało się to z kultem bogini Guan Yin, kobiecej odpowiedniczki Buddy, która uosabiała miłosierdzie i opiekowała się kobietami i dziećmi. W sztuce europejskiej odpowiednikiem takiego obrazu byłby zapewne wizerunek myśliwego na koniu czy sielanki z pastuszkami. Scenki z latawcami chętnie przedstawiano też na ceramice. Może nie wszędzie należy się doszukiwać bezpośredniego znaczenia symbolicznego czy religijnego. Jest to raczej wyrażenie pogodnych, radosnych treści, szczególnie chętnie na odświętnej zastawie. We współczesnej chińskiej sztuce użytkowej latawce przedstawiane są m.in. na znaczkach pocztowych, kartach telefonicznych, lampionach, monetach, reklamówkach czy kubeczkach.

Treści społeczne ukazywane na latawcach

Jak wyżej wspomniano, latawce mogły służyć do przekazywania różnych treści. W silnie zhierarchizowanym społeczeństwie dziewiętnastowiecznych Chin pozornie neutralne dekoracje latawców mogły stawać się rodzajem poważnego manifestu polityczno-społecznego. Kobiety, które miały podówczas zamkniętą drogę awansu społecznego, chętnie pokazywały na latawcach mityczną postać Hua Mulan, która przed wiekami miała wyłamać się z panującego systemu i zrobić karierę jako dzielny wojownik. Mit o niej stał się wzorem dla późniejszych chińskich emancypantek, które nie miały zamiaru pogodzić się z losem tzw. kury domowej, żony lub ewentualnie kochanki ważnego, bogatego mężczyzny. Latawiec z wizerunkiem Hua Mulan w XIX wieku był – jak na owe czasy i warunki społeczne – poważnym sygnałem, jakby neorem z napisem, że część kobiet nie akceptuje przypisanej im przez mężczyzn roli społecznej, pozwalającej m.in. na trwale, szalenie bolesne zniekształcanie stóp⁷⁶. Dlatego takie przedstawienie na powiewającym nad miejscowością latawcu można uznać za poważną, choć mocno zawoalowaną demonstrację poglądów na temat roli kobiet w społeczeństwie chińskim⁷⁷. Latawiec stawał się więc nie tylko pięknym akcentem festiwalu Święta Wiosny, lecz dodatkowo – w granicach uznanych przez prawo i konserwatywną obyczajowość – pozwalał zademonstrować poglądy i świadomość społeczną. Te i inne zawoalowane akcje, nawet z najwspanialszymi latawcami, nie przyniosły jednak znaczącego przełomu, co łatwo zauważyć, jeśli zainteresujemy się pozycją społeczną chińskich wieśniaczek w XX wieku⁷⁸, które w komunistycznej rewolucji mogły widzieć szansę na równouprawnienie z mężczyznami, wobec których dotąd zawsze miały znacznie niższą pozycję. Współcześnie, na wzór chiński, latawce bywają wykorzystywane do wyrażania protestu w Japonii⁷⁹.

⁷⁶ Por. W.J. Sidichmienow, *Chiny. Karty przeszłości*, Iskry, Warszawa 1978, s. 215–217.

⁷⁷ Por. S. Mann, *Presidential Address: Myths of Asian Womanhood*, „The Journal of Asian Studies” 2000, Vol. 59, No. 3, s. 851.

⁷⁸ E.R. Judd, „Men Are More Able”. *Rural Chinese Women’s Conceptions of Gender and Agency*, „Pacific Affairs” 1990, Vol. 63, No. 1, s. 40–61.

⁷⁹ S. Simonitch, *Okinawans Use Kites to Protest against Osprey Aircraft*, <<http://www.japantoday.com>>

Latawce w innych krajach Azji

Sposoby użycia latawców jako ważnego elementu rozlicznych azjatyckich – w tym chińskich – świąt, parad oraz festynów to zarówno pokazy, wspólne ich puszczanie, jak i organizowanie „walk latawców”. Walki te sprowadzają się do ucinania latawca lub też odcinania mu w locie długiego, nieraz wielometrowego ogona (Ryc. 5). Linka przy latawcu jest utwardzana żywicą i oblepiona drobinami szkła, które pozwalają odcinać inne latawce. Odcięte stają się zdobyczą zwycięzcy. Walki latawców – jako atrakcyjna rozrywka – przyjęły się u ościennych ludów, a przy tym przeszły do literatury pięknej⁸⁰. Co ciekawe, w okresie rządów talibów w Afganistanie zabronione były jakiegokolwiek zabawy z latawcami⁸¹. W Pakistanie wprowadzono zakaz walk latawców ze względu na towarzyszące im wypadki nieuważnych widzów oraz uczestników zabawy na skuterach, a także z powodu niechęci do hinduskich sąsiadów, z którymi są kojarzone. Czasowy zakaz zabaw latawcami w Japonii wiązał się z uznaniem przez władze, iż pracownicy zaniedbywali swoje obowiązki zawodowe na rzecz tej rozrywki. Ograniczenia w zabawach z latawcami w Chinach wiązały się jedynie z zakazami zadeptywania pól uprawnych, co przy masowości imprez mogło grozić utratą znaczącej części plonów w pobliżu osad⁸². Warto zauważyć, iż owe bezkrwawe walki nie wiążą się ze wznoszeniem kosztownych budynków sportowych, co wyraźnie je różni od masowych rozrywek Europejczyków. Do udanej zabawy wystarczy niewielka łąka czy ciasny zaułek z widocznym u góry skrawkiem nieba. Dodatkowo Chińczycy doceniają prozdrowotny charakter zabaw z latawcami na świeżym powietrzu⁸³.

Jednym z ciekawszych świąt związanych z latawcami jest Święto Latawców na wyspie Bali w Indonezji. Ma ono miejsce corocznie w rejonie Padang Galak⁸⁴. W czasie tego święta 70–80-osobowe załogi kierują gigantycznymi latawcami (4 × 10 m), które mają kształty ryb, ptaków oraz liści⁸⁵. Puszczający je zawodnicy wierzą, że za ich pomocą uzyskują przychylność hinduistycznych bogów, którzy obdarzą ich dobrymi plonami⁸⁶. Byłoby to jakimś dalekim echem wyżej wspomnianych chińskich smoków i symboli na papierowych latawcach. Odbywają się przy tym zawody i wygrywają je te zespoły, których latawce polecą najdalej.

com/category/national/view/okinawans-use-kites-to-protest-against-osprey-aircraft» [dostęp: 24 marca 2013 roku].

⁸⁰ K. Hosseini, *Chłopiec z latawcem*, tłum. M. Olejniczak-Skarsgard, Poznań 2012, s. 62.

⁸¹ *Ibidem*, s. 267. Por. *Kite types*, <http://en.wikipedia.org/wiki/Kite_types#Kite_types> [dostęp: 30 maja 2013 roku].

⁸² W. Hosking, *Kites*, New York 1992, s. 15.

⁸³ *Papierdrachen* [70].

⁸⁴ *34th Bali Kite Festival 2012*, <<http://www.demotix.com/news/1333509/34th-bali-kite-festival-2012#media-1333436>> [dostęp: 29 marca 2013 roku].

⁸⁵ *The Sanur International Kite Festival in Bali*, <<http://www.holiday-velvet.com/guide/2012/02/bali-kite-festival-sanur/>> [dostęp: 29 marca 2013 roku].

⁸⁶ *Bali Kite Festival*, <http://en.wikipedia.org/wiki/Bali_Kite_Festival> [dostęp: 29 marca 2013 roku].

Przykładem latawców służących głównie do sprawiania radości są tzw. latawce muzyczne, na których już za dynastii Tang (618–907) montowano bambusowe piszczałki, dzięki czemu latawiec pięknie grał na wierze⁸⁷.

Z Azji latawce przywędrowały wraz z odkrywcami do nowożytnej Europy. Jednak święta latawców w Europie związane są ze współczesnymi atrakcjami turystycznymi lub emigrantami z Azji i nie mają bezpośrednich związków z dawnymi kultami czy obyczajami. Wydają się raczej próbą przyciągnięcia turystów do niezbyt atrakcyjnych turystycznie zakątków miast lub też formą manifestacji przynależności etnicznej i kulturowej. Współcześnie latawce zyskały szereg nowych zastosowań, m.in. jako nośniki treści reklamowych, urządzenia do przenoszenia sprzętu fotograficznego, do napędzana urządzeń nawadniających lub łodzi⁸⁸.

Z uwagi na walory estetyczne, a czasami też treści, jakie niesie dekoracja latawców, np. symbolika pomyślności czy radości, latawce są jednym z elementów wystroju wewnątrz chińskich domów, gdzie bywają wieszane na ścianach⁸⁹. Uwzględniając przy tym chińskie przywiązanie do zasad feng shui, można przypuszczać, iż nawet w tej roli mogą odgrywać istotną rolę w wierze w przepływ dobrej energii.

Latawiec jako jeden z symboli Chin

Latawce, jak również sztuka ich użycia, to często wyjątkowo harmonijne połączenie umiejętności technicznych i wartości estetycznych. Można je podziwiać nie tylko w czasie świąt czy pokazów. Szczególnie okazała, najprawdopodobniej najbogatsza kolekcja latawców na świecie, w tym wykonanych z papieru, znajduje się w Muzeum w Weifang w prowincji Shandong we wschodnich Chinach⁹⁰. Miejsowość ta jest uznawana za światową stolicę latawców. Tam też regularnie w dniach 20–25 kwietnia organizowane są święta latawców, w których uczestniczy tysiące osób⁹¹. Wtedy wieją tam zazwyczaj łagodne wiatry, które sprzyjają takiej zabawie.

Jak już wspomniano, z uwagi na znaczne rozmiary części azjatyckich latawców, do ich obsługi niejednokrotnie potrzeba całych zespołów osób, które pociągając za linki, koordynują lot i ruchy latawca. Największy znany chiński latawiec ma długość aż 300 metrów. Każdy z członków drużyny kierującej potężnym latawcem musi ustalać swoje działania z pozostałymi. Jest to zgodne z przyjętą w Chinach aprobatą dla pracy zespołowej i niewielkim zrozumieniem dla potrzeb jednostki. Nie przeszkadza to jednak indywidualnemu wykonywaniu niewielkich latawców

⁸⁷ *History of Chinese Kites*, <<http://www.my-best-kite.com/history-of-chinese-kites.html>> [dostęp: 17 maja 2013 roku].

⁸⁸ *Kite types* [81].

⁸⁹ *Papierdrachen* [70].

⁹⁰ *Weifang*, <<http://wikitravel.org/en/Weifang>> [dostęp: 25 marca 2013 roku]; *Weifang World Kite Museum in Weifang, Shandong Province*, <http://www.china.org.cn/travel/2009-11/11/content_18864993.htm> [dostęp: 25 marca 2013 roku].

⁹¹ *Weifang International Kite Festival*, <<http://www.chinahighlights.com/festivals/weifang-international-kite-festival.htm>> [dostęp: 25 marca 2013 roku].

czy zabawie nimi przez pojedyncze osoby. Dzięki zastosowaniu tanich materiałów, w tym papieru lub tkanin, latawce można wykonywać w warunkach domowych i przy bardzo ograniczonym budżecie, co przez całe wieki było istotne dla przeciętnego, skromnie sytuowanego chińskiego rolnika czy rzemieślnika. Dzięki temu, bez względu na przechodzące przez Chiny burze dziejowe i towarzyszące im przemiany kulturowe, społeczne czy ideologiczne, latawce wciąż cieszą oczy milionów ludzi.

Chińczycy zamieszkują obecnie w około 136 krajach świata, a ich emigracja około 1990 roku liczyła niemal 37 milionów osób⁹². Emigranci chińscy niejednokrotnie z wielką troską podchodzą do kultywowania swoich tradycji, które przenieśli na odległe kontynenty. W innych rejonach świata, tak w Europie, jak i w USA, latawce są dziś jedną z wizytówek Państwa Środka, które mniejszość chińska chętnie pokazuje przy okazji różnorodnych parad i świąt. Stąd zabawy i parady z latawcami z okazji rozpoczęcia chińskiego Nowego Roku m.in. w Londynie czy San Francisco⁹³. Nawet jeśli dziś zapomniano już znaczenia dawnych symboli religijnych, to pozostał element radości, wspólnej zabawy, rywalizacji, dumy z własnej starej kultury i przynależności do liczącego się narodu, którego historia ma niespotykaną ciągłość od pięciu tysięcy lat i który dał światu m.in. papier, herbatę w porcelanowej filiżance, sztuczne ognie, makaron, ryż, busołą, proch strzelniczy, jedwab oraz akupunkturę i szereg sportów walki⁹⁴. Podsumowując, należy uznać, iż chiński wynalazek papieru jest jednym z najważniejszych w dotychczasowych dziejach całej ludzkości, a wykonywane z niego latawce wydają się interesującym elementem kultury masowej Azji.

Paper kites in China

Summary

The introduction sketches out an outline of the history of Chinese paper, following which the author focuses on Chinese paper kites. Inventing paper was one of the most far reaching achievements in the history of man. Its production allowed the Chinese to put together an extremely broad documentation, for written information to reach even the furthest corners of this vast country and to archive data. Paper was also used to make a whole range of everyday use products, such as clothes,

⁹² D.L. Jr. Poston, X.M. Mao, M.-Y. Yu, *The Global Distribution of the Overseas Chinese around 1990*, „Population and Development Review” 1994, Vol. 20, no 23, s. 632–633.

⁹³ *Das chinesische Neujahrsfest auf Queer*, <<http://www.outvoyager.com/das-chinesische-neujahrsfest-auf-queer>> [dostęp: 24 marca 2013 roku].

⁹⁴ Por. *Chinese Paper Invention* [14].

armour, packaging, tea bags, handicrafts, fans as well as works of art spanning many categories. Kites belong to one of the latter. They are a distinct feature in Chinese cultural and traditional landscape. They have even been known to find practical uses. The large majority of them have been and to this day are made out of paper. This is associated with the centuries long tradition of home production and the ensuing availability and affordable price of paper. In the military, kites were used to communicate information including orders at a distance, to lift scouts over large battlefields, startle horses or even set fire to besieged fortresses. In meteorology they indicated wind directions and helped in weather forecasting. During ceremonies they conveyed wishes of good fortune, important messages and symbols. Different religions used them for their rituals. They've found use as inexpensive yet mass outdoor entertainment. Kite contests and competitions abound both for adults as well as children. Such fun and games are often depicted in art. Contemporary use by immigrants across the far corners of the Earth adds colour and vibrancy to local festivals and has become inextricably linked with the Chinese civilisation. They have also become an element of a whole range of Far East cultures. Despite the fact that in out part of the world their role is limited to children's games and adult hobbies, on the other side of the world they depict important good symbols, are real works of art and thousands of people celebrate kite related festivities.

Translation Caryl Swift

Papierdrachen in China

Zusammenfassung

Im Vorwort wurde die Geschichte des chinesischen Papiers skizziert und anschließend richtete der Autor seine Aufmerksamkeit auf den chinesischen Papierdrachen. Die Erfindung des Papiers ist eine der Wichtigsten aller Errungenschaften in der Geschichte der Menschheit. Seine Produktion ermöglichte es den Chinesen, eine enorm umfangreiche Dokumentation zu schaffen, die aufgezeichneten Informationen bis an die Grenzen des riesigen Staates zu übertragen und die Daten zu archivieren. Aus dem Papier wurde auch eine ganze Reihe an Gebrauchsgegenständen hergestellt, einschließlich Kleidung, Rüstung, Verpackungen, Teebeutel, Handwerksformen, Fächer sowie verschiedene Kunstgegenstände. Eines dieser Erzeugnisse sind die Drachen. Sie sind in der chinesischen Kultur und den Bräuchen richtig sichtbar. Manchmal fanden sie auch eine praktische Anwendung. Ein bedeutender Teil der Drachen wurde und wird weiterhin aus Papier hergestellt. Dies ist mit einer jahrhundertealten Heimproduktion und damit der Verfügbarkeit und der niedrigen Qualität des Papiers verbunden. Im militärischen Bereich dienten die Drachen zur Übertragung von Informationen, einschließlich Befehle, zum Tragen der Aufklärer

über große Schlachtfelder oder zum Aufscheuchen der Kavallerie oder Anzünden von belagerten Festungen. In der Meteorologie zeigten die Drachen die Windrichtungen und waren bei der Wettervorhersage hilfreich. Bei verschiedenen Veranstaltungen kamen die Drachen bei der Übertragung von Glückwünschen, wichtigen Nachrichten oder Symbolen zum Einsatz. In verschiedenen Religionen wurden die Drachen zur Ausübung der Kulte verwendet. Sie wurden zu einem festen Element einer erschwinglichen Massenunterhaltung im Freien. Sie werden von Kindern und Erwachsenen bei der Austragung diverser Wettbewerbe benutzt. Diese Spiele wurden sehr gerne in verschiedenen Kunstwerken abgebildet. Heute, verwendet von Emigranten in fernen Ländern, verschönern und werten sie lokale Festivals auf. Sie wurden zu einer der Visitenkarten der chinesischen Zivilisation. Sie wurden zum Bestandteil einer Reihe von Kulturen des Fernen Ostens. Obwohl sich ihre Rolle in unserem Teil der Welt auf ein Spielzeug für Kinder und ein Amateurspaß beschränkt, zeigen sie dort wichtige gute Symbole, sie sind wahre Kunstwerke und die damit verbundenen Feste ziehen Tausende von Menschen an.

Übersetzt von Sylvia Steinweber

Papíroví draci v Číně

Shrnutí

V úvodu byl představen nástin historie čínského papíru a pak autor soustředil pozornost na papírové čínské draky. Vynalezené papíru je jedním nejvýznamnějších dosavadních úspěchů v dějinách lidskosti. Jeho výroba umožnila Číňanům vytvořit úžasně bohatou dokumentaci, předávat psané informace do končin obrovského státu a archivovat údaje. Z papíru byla také vyráběna celá škála užitkových předmětů, včetně oblečení, brnění, obalů, sáčků na čaj, řemeslnických forem, vějířů a také uměleckých děl různých kategorií. Jedním z takových výrobků jsou draci. Jsou výrazně postřehnutelné v čínské kultuře a zvyklostech. Občas nacházely praktické použití. Větší část z nich se vyrábí dodnes z papíru. Souvisí to s domácí výrobou po staletí, a tímto dostupností a nízkou cenou papíru. Ve vojenství draci sloužili k předávání na dálku informací, včetně rozkazů, vynášení zvědů do vzduchu nad rozlehlým bitevním polem či k plašení koní nebo zapalování obklíčených tvrzí. V meteorologii ukazovali směry větru a pomáhali předpovídat počasí. Během slavností se jejich pomocí zasílala dobrá přání, byly zveřejňovány důležité obsahy a symboly. V různých náboženstvích se používali k vykonávání kultů. Stali se trvalým prvkem laciné a masové zábavy na čerstvém vzduchu. Slouží jak dětem, tak i dospělým, a také se používají v soutěžích a utkáních různého druhu. Tyto hry byly často znázorňovány v uměleckých dílech. V současnosti je používají emigranti v dalekých zemích pro zpestření a ozdobení místních slavností, kde tak tvoří jednu z vizitek čínské civilizace. Stali se

také prvkem celé řady kultur Dálného Východu. Ovšem v naší části světa se jejich úloha omezuje na dětské hry a zábavy sběratelů, avšak tam znázorňují důležité dobré symboly, jsou skutečnými uměleckými díly, a do svátků, které jsou s nimi spojeny, se zapojují tisíce lidí.

Překlad Otmar Robosz